

BÍRÓ BÉLA

Kossuth-paradoxon*

A mai román szellemi életben a nemzetiségek és főképpen a magyar kisebbség kérdéskörére két tipikusnak nevezhető reakciót figyelhetünk meg. Az egyik - legszükségesebb változatában a Vatra által képviselt - álláspont szerint a magyar kisebbség pusztasága is a román nemzeti állam egységét veszélyezteti, ezért a magyar kérdés a mai román társadalom létkérdése. A másik - az ellenzék legmarkánsabb csoportja, a Polgári Szövetség által képviselt - álláspont szerint a romániai nemzetiségi kérdés egyáltalán nem is létezik, a kérdés hatalmuk megtartása érdekében - a demokrácia ellenségei kreálják... Az egységes román nemzeti állam eszméjét sem a határokon belül, sem azokon kívül senki sem kérdőjelezi meg.

A két álláspont kizárja egymást, képviselőit mégis egybefűzi a közös kiindulópont: az egységes nemzeti állam eszméje szent és sérthetetlen. Mindaz, ami ennek az eszmének a jegyében 1919 óta Romániában lezajlott - beleértve a Ceaușescu-diktatúra utolsó másfél évtizedében történeteket is -, lényegében helyes volt, bár történetek közelebbről meg nem határozott - túlkapások is.

A felek közti nézeteltérések abból fakadnak, hogy az egyik oldal az „erősödő magyar nacionalizmus”, valamint a „román szempontból mind kedvezőtlenebb nemzetközi helyzet” veszélyét „felismerve” az egységes román nemzeti állam megteremtésének egyetlen lehetőségét a magyar kisebbség gyors felszámolásában látja. A másik oldal a román demokratikus törekvések iránti nyugati rokonszenv s az elrománosításban elért sikerek alapján reális lehetőséget lát a magyar kisebbség csendes, demokratikus asszimilációjára, az egységes román nemzeti állam konfliktusmentes megteremtésére.

A nemzetiségek önrendelkezését és “- ami ezzel együtt jár - a helyi önkormányzatokat az ellenzék ugyanúgy nem akarja elfogadni, mint a kormányzó többség. A nemzetiségi kérdés létének tagadása (mely a Szövetség decemberi sajtóértekezletének egyik legnyomatékosabb momentuma volt) nem csupán a román szélsőjobboldal hisztériájának, hanem a magyarság jogos követeléseinek elutasítása is egyben.

Ez az álláspont nem magyarellenességen vagy nemzeti elvakultságon alapul. Azóban forgó értelmiségi több-kevesebb rokonszenvvel viseltetnek irántunk, de meg vannak győződve róla, hogy a történelmi fejlődés iránya az egységes, egynyelvű és egynemzetiségű nemzetállam kialakulása. Ez a történelmi szükségszerűség feltartóztathatatlan. A nemzetiségi kérdés álprobléma, mert a történelem előbb-utóbb úgyis automatikusan megoldja majd. A magyar követelések ugyanolyan irreálisak, mint a Vatra félelmei.

Ez a tételese ki nem fejtett, de implicite az ellenzék minden nyilatkozatában, illetve az elhallgatásokban benne rejlő álláspont annál is különösebb, mivel a kelet-közép-európai társadalmak mai átrendeződési folyamatai ideológiailag a történelmi szükségszerűség marxi tanának tagadásán, a civil társadalom megteremtésének szükségességébe vetett hiten alapulnak.

A fogalomzavari mi sem szemléltethetné világosabban, mint az individuális és közösségi jogok szembeállítását. A nemzetiségek közösségi jogokra támasztott igényeiben a Dialógus Csoport tagjai (a Szövetség szellemi elitje) következetesen az individuális emberi jogok - elavult nézetekre alapozott - tagadását, a közösségi diktátum felújításának kísérletét látják. Lásd Dan Petrescu beszámolóját a budapesti értelmiségi találkozóról a 22 című hetilapban (az ellenzék legszínvonalasabb lapjában), valamint Alin Teodorescu sepsiszentgyörgyi előadását a Társadalmi Dialógus Csoport céljairól.

A csoport tagjai nem veszik észre, hogy az individuális emberi jogok túlnyomó többségükben *közösségi individuumok* emberi jogai. Az etnikai kisebbségek anyanyelvhez, hagyományokhoz, nemzeti önrendelkezéshez való joga csupán az adott etnikumok tagjainak

közösségében gyakorolható, ahogyan a foglalkozási- vagy véleménycsoportok tagjainak jogai is csupán intézményesített közösségi jogokként gyakorolhatóak.

Nem veszik észre, hogy a modern nyugati társadalmak egyre inkább kisebbségi társadalmak, rendkívüli krízismegoldó képességük épp abban áll, hogy a legkülönbözőbb politikai színezetű, foglalkozási, életkori, etnikai stb. kisebbségek számára biztosítanak optimális önmegvalósítási lehetőséget, s ezzel a társadalom krízishelyzetekhez való alkalmazkodási képességét folyamatosan a maximumon tartják. Krízishelyzetekben (és nem csak azokban) a konkrét feltételekhez legrugalmasabban alkalmazkodó kisebbségek vehetik át a befolyásolás, illetve a kivitelezés feladatát.

A legeredményesebb nyugati társadalmak történelmi sikereiket is mindenkor azoknak a kisebbségeiknek, puritánoknak, zsidóknak, hugenottáknak stb. köszönhetik, akik az adott társadalmakban lappangó gazdasági-társadalmi lehetőségeket felismerve, olyan új irányokat szabtak a társadalomnak, melyek történelmi perspektívában meghökkentben eredményeseknek bizonyultak.

S hogy miért, érthető. A társadalmi folyamatok sokkal inkább *sztochasztikus*, semmint *a priori* szükségszerűségekre alapozott folyamatok. A társadalmak önszervező rendszerek, melyekben a negatív visszajelzések, s e visszajelzésekre adott gyors és hatékony válaszok játsszák a meghatározó szerepet. Erre azonban a széleskörűen decentralizált, sokszínű és változatos intézményi struktúrákkal rendelkező társadalmak a legalkalmasabbak, ezek kínálják a tervszerű és a spontán cselekvés legtökéletesebb összhangját. Az intézményes erőszak csupán ezekben a társadalmakban szorítható a minimumra, s így ezek működhetnek a leghatékonyabban.

Hogy a demokratikusan gondolkodó román értelmiségiek ezeknek - a bizonyára általuk is *jól ismert* - igazságoknak a valódi tartalmát nem képesek *felismerni*, annak magyarázata abban a nemzeti ideológiában rejlik, melyet kisgyerekkoruk óta beléjük tápláltak, s melyet a mai közhangulatban képtelenség megkérdőjelezni.

Egy román értelmiségi számára „még elgondolni is szörnyű”, hogy a magyar nemzetiségi törekvések esetleg ugyanazzal a mércével mérhetőek, mint a románság nemzeti törekvései, más szóval, hogy a romániai magyarságnak ugyanannyi joga lehetne a magyarsággal való „egyesülésről” álmodozni, mint amennyi a románságnak volt, vagy a besszarábiai románoknak *van*. A románság nemzeti egységtörekvései számukra a legnemesebb nemzeti erények megnyilatkozásaiként jelennek meg, a magyarság hasonló törekvései viszont a legvisszataszítóbb bünt testesítik meg.

Az erdélyi románság, illetve magyarság reális jogegyenlősége ellen egy középkorból ismert logikai érv, az *argumentum ad horrendum*, az elgondolni is szörnyű érve szól, hiszen a román és a magyar nemzeti törekvések egyenjogúságának elismerésében a (homogénként értelmezett) román nemzeti állam legitimitásának megkérdőjelezését kell (joggal) látniuk.

Mindez persze nem román specialitás. A magyarság 20. századi tragédiája is abból fakad, hogy a múlt századi magyar hatalom birtokosai sem voltak képesek a nemzeti gondolatban rejlő paradoxon destruktív jellegének felismerésére. S akiknek sikerült is kitörniük a bűvös körből, semmilyen hatással nem lehettek a hivatalos magyar politikára.

A nemzeti gondolat első súlyos krízisét magyar és román vonatkozásban egyaránt az 1848-as forradalom és szabadságharc váltotta ki.

A magyar forradalmárok ingerült megütközéssel tapasztalhatták, hogy román testvéreiknek nem fűlik a foguk az oly szépen megálmodott szabadsághoz. Pedig Erdély román forradalmárai ugyanúgy a reformkor nemes eszméin nevelkedtek, ugyanúgy a polgári és nemzeti szabadságra vágytak, mint a magyarok.

Csakhogy ők az emberi jogok és a haladás *magyar* gondolatához nem a nemzeti szabadság, hanem az *elmagyarosodás* fogalmát asszociálták. Nemzetiségileg alárendelt helyzetük, s ebből fakadó gyanakvásuk döböntette volna rá őket arra, hogy a haladás csalóka

dolog, s az egyenlőtlenség egyik formáját csupán egy másikkal helyettesíti? Bizonyára. Az azonban már tény, hogy a bizonytalan, de számukra bizonyosan szemfényvesztésnek tűnő egyenlőségi gondolat, s egyben a társadalmi haladás gondolata helyett a jóval kézzelfoghatóbb nemzeti egység gondolatát részesítették előnyben.

De a románság forradalom-, s így implicite „haladás-ellenes” magatartását negatívnak minősíteni, ahogyan azt a magyar történetírás mindig is tette, éppoly értelmetlenség, mint a magyarság nemzeti szűkkeblőségéről vagy nacionalizmusáról beszélni akkor, amikor az saját nemzeti egységét igyekezett megvédelmezni, ami - akkor legalábbis úgy tűnt - szerencsésen egybeesik a haladás irányával (azzal a bizonyos „történelmi szükségszerűséggel”).

A magyar és román forradalmárok közti nézeteltérést a román-magyar közeledés hívei minden esetben félreértésekre igyekeztek visszavezetni. Pedig a román és a magyar forradalmárok nem értették félre egymást. Mindkét fél pontosan tudta, hogy a polgárosodás folyamata megnyitná az utat az egységes magyar nemzeti állam évszázadokon át késleltetett kialakulása előtt, s a románok óriási tömegeit olyan városokba terelné, melyeknek lakossága csaknem teljes egészében magyar vagy német. S hogy ezek a városok a *fokozatosan* városra kerülő nemzetiségi tömegeket különösebb erőszak vagy nyomás nélkül, pusztán az 1000 éves történelem tanának (és tényeinek), a bevándorlás hivatalos, de a nem magyar történettudomány által is elfogadott elméletének súlya alatt fokozatosan asszimilálnák. Teljes asszimiláció a belátható jövőben, sőt soha nem lenne lehetséges, de az, hogy a demográfiai arányok a történelmi múltat is maga mellett tudó magyarság javára billenjenek, s ezzel felszámolódjon a románság nemzeti egység törekvéseinek - a korabeli viszonyok közt - egyetlen komoly legitimációja, néhány évtized alatt erőszak nélkül is, sőt leginkább anélkül, valóban elérhető lett volna.

Mert a demokrácia és az asszimiláció egyáltalán nem zárják ki egymást. Tökéletes demokrácia nincs, de van erőszakmentes, természetes asszimiláció, amit csak az akadályozhatna meg, ha a kisebbség még csak nem is egyenlő, hanem kivételezett lenne.

A szakirodalomból például ismert, hogy a kulturális civilizációs szempontból alacsonyabb szinten álló népcsoportok, például a cigányok „egyenjogúsítása” csupán akkor lenne megoldható, ha „egyenlőtlenül”, azaz preferenciálisan részesülnének a társadalmi juttatásokból. S ez a helyzet nem szűnik meg a fejlettségi szintek kiegyenlítődése után sem. A valódi egyenlőség csak újabb kivételezettségek révén volna megoldható, akkor ugyanis, ha a kisebbségek arányszámuktól függetlenül mennyiségileg és minőségileg ugyanazokat a kulturálódási eszközöket vehetnék igénybe, mint a többség, ugyanolyan arányban részesülnének az állam erőforrásaiból stb. Mai fogalmakkal: ha a kulturálódni vágyó kisebbség ugyanannyi sajtótermék, könyv, értelmiségi státus stb. közt válogathatna, ugyanannyi időn át hallgathatná saját nyelvén a rádiót, a televíziót stb. Ez gyakorlatilag a társadalom által termelt javak aránytalan elosztását eredményezné, és valóban megvalósíthatatlan, annál is inkább, mert ugyanannyi joggal követelhetné ezt magának *minden* más nemzetiség.

Így tehát a kisebbségi lét már természeténél fogva hátrányos helyzetet jelent. Olyan hátrányos helyzetet, melyet senki nem önszántából vállal. Az ilyen helyzet vállalására az embert csak sajátos körülmények *kényszeríthetik*.

A *teljes* egyenlőség „egyetlen” útja a többségi nyelv és kultúra *tökéletes* elsajátítása. Ennek azonban evidens veszélyei vannak. Az ilyen fokon elsajátított többségi kultúra gyakorlatilag fölöslegessé teheti a (gyakorta szellemileg is provinciális) kisebbségit. De legalábbis kényelmesebbnek mutatkozhat a többségi mellett megmaradni. A kisebbségi kultúra elsajátítása, ápolása ugyanis az egyéntől jelentős többleterőfeszítést igényel, ennek vállalásához pedig - különösen erős versenyhelyzetben - a nemzeti öntudat és büszkeség fejlett formája szükséges, ezt azonban csupán a kultúra valódi - általában nehezebben hozzáférhető - értékeinek elsajátítása termelheti ki. A kör bezárul.

Van persze egy harmadik, de Kelet-Európában nem csupán a múlt században, de jobbra ma is figyelmen kívül hagyott lehetőség, amikor is a nemzetiségek autonóm közösségekké alakulva saját, a többségtől többé-kevésbé elkülönült, de abba szervesen illeszkedő, az anyanemzettel is zavartalan kapcsolatokra épített nemzeti életüket élhetik. Ehhez azonban nem elegendők az individuális emberi jogok. A kisebbség egyedeinek azzal a joggal is rendelkezniük kell, hogy a többségtől elkülönült közösség tagjaiként definiálhassák identitásukat, *s más országok határai közt élve is szabadon „csatlakozhassanak”* ahhoz a nemzeti közösséghez, melyhez őket önazonosságuk köti. Ha ezt a természete szerint közösségi jogot nem vívhatják ki, nemzetiségi létük illuzórikussá degradálódik.

Nincs képtelenebb vád, mely a kisebbségeket illethetné, mint a szeparatizmus vádja. A szeparáció, a többségtől való elkülönülés a kisebbség *létének alapfeltétele*. De a szeparáció elve a demokrácia egyik alapprincípiuma is: a hatalmi ágak, a társadalmi csoportok, érdekek stb. szeparációja, sőt esetenkénti szembenállása nélkül *nincs* demokrácia. Ami meg az államtestből való kiválásként értelmezett szeparatizmus veszélyét illeti, azt demokratikus körülmények közt ellensúlyozza a többségi elv, de - ami még fontosabb - fölöslegessé tesz az adott kisebbség kollektív jogait.

Nem vall vajon anakronisztikus gondolkodásmódra azt feltételezni, hogy az 1848-as forradalom román forradalmárai valami ehhez hasonló gondolatmenet, még pontosabban sejtések alapján utasították el a magyar szabadságharcot? Meggyőződésem, hogy nem. S tán azért, mert a magyarokhoz teljesen hasonlatosan vélekedtek a nemzetté válás folyamatáról. (Ahogy azt a két világháború közt és azóta is bebizonyították.) Valóban anakronisztikus gondolkodásmódra az vallana, ha a magyar forradalmárokon kérnök számon (ahogy azt magyarok és románok oly gyakran teszik) a nemzetiségi törekvések jogosságának elismerését Európa egyik legelmaradottabb birodalmában *akkor, amikor* annak még a fejlett Nyugaton sincs nyoma. Sőt, ott is még annak a folyamatnak (mint utólag kiderült, csupán látszólagos) leírásánál tartanak, melyet a magyarok még meg sem kezdhettek.

Nyilvánvaló, hogy a szabadságharc (s manapság a román demokrácia) által ígért individuális jogok a románság (s a mai magyarság) nemzeti közösségként való fennmaradására, a román fejedelemségekben (illetve Magyarországon) élő fajtestvéreikkel való egyesülésre nemhogy reális garanciákat nem kínálhattak, de éppen ezeket a törekvéseket látszólag megghiúsítani.

Hogy a magyar szabadságharc legjelentősebb képviselői eljuthassanak annak felismeréséig, hogy *Kelet-Európára a vélt „nyugati modell” nem érvényes*, még a forradalom-bukása sem elégséges. A Szegeden kidolgozott elvek alapján 1868-ban megszületik „az európai nemzetiségi jog első átfogó törvénye” (Fábián Ernő), de minden kétséget kizáróan csupán a történelmi kényszer hatása alatt, nem a közvélemény többségének *belső* meggyőződéséből.

Még a szabadságharc legfelvilágosultabb elméinek is hosszú utat kellett bejárniuk, hogy a román és magyar érdekek minden hátsó gondolattól mentes összebékítésének elkerülhetetlensége meggyőződésükké válhasson. Kossuth az 1850-es évek fordulóján például még messze áll ettől. Miközben a románság leeurópaibb gondolkodója, Nicolae Balcescu így fogalmaz: „... ma világosan látjuk, hogy bennünket, az összes románokat a magyarokkal, tegnapi ellenségeinkkel és Európa összes népeivel ugyanaz a zsarnokság nyom el. Ma nyilvánvalóvá vált minden épeszű és jóérzésű román előtt, hogy a nemzeti szabadság nem jöhet császári udvaroktól, sem zsarnokok és császárok kegyétől, hanem kizárólag az összes románok szoros összefogása *együttes és az összes népekkel közös* (saját kiemelésünk) felkelése útján. Ez az új út, melyre a románok lépnek, és melyre lépniük kell az összes erdélyi, bánági, magyarországi, valamint fejedelemségekbeli románoknak, akik a haladás ügyét magukénak vallják”.

Az 18500-as évek „sokat ígérő” (Miskolczy Ambrus) román-magyar együttműködésének sajnos a magyar emigráció „diplomataíra” jellemző dilettantizmus, az akkor és ott jóval európaibb és korszerűbb (francia diplomáciai hagyományokon, a fanarióta örökségen nevelődött) román értelmiség számára nem csupán ostoba, de mélységesen sértő nemzeti gőgje miatt kell meghiusulnia.

Ami azonban a magyar forradalom emigrációban élő vezetőinek önrevízióját előidézi, nem ezeknek a próbálkozásoknak a kudarca, hanem a nemzetközi forradalmi mozgalom képviselőivel való közvetlen vagy közvetett összeütközés.

A Constitutionalul című bukaresti lap egy 1894 márciusában közölt cikke alapján Jancsó Benedek *Szabadságharcunk és a dáko-román törekvések* című, 1895-ben megjelent művében érdekes és meglehetősen valószínű történetet mesél el erre vonatkozóan. Az 1852 táján alakult Európai Demokratikus Forradalmi Bizottság Mazzini vezetésével Luganóban tartja üléseit. Egy napon Mazzini indítványozza, hogy szólítsák fel a Párizsban székelő román Forradalmi Bizottságot is, hogy képviseltesse magát a központi bizottságban. Az ülésen részt vevő Kossuth, azzal érvelve, hogy a románok nem képviselnek nemzetet, a bizottság pedig nemzetek képviselőiből alakult, vehemensen tiltakozik: Magatartása nagy megütközést kelt. A bizottság Kossuth tiltakozása ellenére természetesen megszavazza a javaslatot. S mikor a románok képviselője, Bratianu valóban meg is jelenik, újabb incidensre kerül sor. Kossuth gúnyosan így kiált fel: „L'enfant trouvé de Mazzini!” (Mazzini talált gyermeke!). Mazzini erre öklével úgy üt az asztalra, hogy a tintatartó felborul, és hangosan így kiált fel: „L'enfant legitim de la providence!”

Az európai forradalom emigránsait Kossuth magatartása megdöbbenetete, olyannyira, hogy Kossuth forradalmiságának és demokratizmusának őszinteségét is kétségbe vonták.

„S valóban - fűzi a fentiekhez a Kossuth magatartását egyébként helyeslő Jancsó - mennyivel igazibb és őszintébb forradalmárok voltak a románok, akik sem a múltból, sem a tényleges állapotokból nem akartak semmit fenntartani. A magyaroknak céljuk a régi közjog restaurálása volt, a románoknak pedig olyan új közjog teremtése, melynek alapját nem a történelmi jog, hanem az általános emberi jog képezte.”

S hogy ez a magyar forradalom paradox vonásait tükröző vélekedés nem pusztán a múlt században és nem pusztán Jancsó Benedeknél bukkan fel, azt a szabadságharc történetének egyik legújabb összefoglalása is bizonyítja. Deák István Egyesült Államokban megjelent munkájának címe: *Alkotmányos forradalom*. (Istvan Deak: *The lawful Revolution. Louis Kossuth and the Hungarians 1848-49*. New York, 1979.) Az ellentmondást azonban Kossuth kortársai is érzékelték: „A mieink (a Kossuth párt) tudniillik a legközelebbi múltból semmit sem látszottak tanulni. Ők a katasztrófa után még dühösebbek voltak, mint azelőtt. Nem bírják felfogni, hogy a forradalom terére lépve a történelmi tért tetteleg elhagyták.” (Szemere *Naplói*)

Kossuth egy ideig úgy érezhette, kilátástalan helyzetbe került, pusztán magyar szempontokat szem előtt tartó magatartása épp a magyar ügyet kompromittálhatná. E felismerés vezette el az egyetlen megoldáshoz, mely az egyik nemzet egységét és integritását a másik egységének és integritásának csorbítása nélkül tenné lehetővé, s ez a Duna-medencei Konföderáció elmélete. Kossuth ekkorra azonban már eljátszotta eszméi nemzetközi, de legalábbis a magyarországi nemzetiségek körében való propagálásának lehetőségét. A konföderációs elmélet ugyanis, mely 48-ban román részről bukkan fel először, s melyet a magyarok akkor figyelemre sem méltattak, ekkor a nemzetiségeknek már kevés.

Kossuthot azonban e késedelem miatt elítélni badarság volna, még ha magatartásának alakulásába alkati tényezők is belejátszhattak. O az adott történelmi helyzetben, illetve helyzetekben aligha viselkedhetett volna másként. Balcescu idézi debreceni tartózkodásakor (1849. május 29.) Ion Ghicanak írt levelében: „Érteném - mondta Kossuth Iancuékra utalva - ha nemzeti függetlenségükért keltek volna fel, s azért, hogy a román fejedelemségekkel

egyesüljenek. Ez legalább olyan eszme volna, melyet értenék, ha nem is helyeslek, mert nekem nem szabad beleegyeznem az állam feldarabolásába.”

A kor uralkodó eszméje az egységes nemzeti állam, olyannyira, hogy a románok törekvéseinek logikus voltát (s ezzel végső fokon egyfajta jogosságát), még ha e törekvésekben a magyar nemzeti egységre nézve végveszedelmet lát is, el kell ismernie. Az erdélyi románság kérdése ugyanis nem erdélyi, hanem egyetemes román kérdés. S ezt aényt, - Ion Slavici emlékiratai (*A világ, melyben éltem*. 1980, Kriterion, Bukarest) is meggyőznek erről - a románság kulturális egységét toleráló magyar hivatalosság is elismeri.

Kossuth csak az emigrációban jutott és juthatott el oda, hogy Kelet-Európa 19. századi történelmének ellentmondásait teljes mélységükben átélve, a kort - ki tudja, talán századokkal - megelőző megoldásra a benne nagyon erősen gyökerező elfogultságokat leküzdve rátalálhasson.

Kossuth eszméiből azonban kora magyar közvéleményéig nem jut el jóformán semmi. Amit e közvélemény örökség gyanánt átvesz belőle, az még a 48-as Kossuth eszméinek színvonalát sem éri el. Nem véletlen, ha Slavici és minden becsületes román idegenkedett „tőle”.

Slavici - a mai magyar olvasó számára érthetetlen módon (lásd Huszár Sándor néhány évvel ezelőtt a bukaresti *A hétben* közölt cikksorozatát) - elutasította a magyar közvélemény által kisajátított Kossuthot, de vele együtt az úgynevezett egységes nemzeti állam fikcióját is. S nemcsak akkor, ha Magyarországról volt szó. *A Börtöneim* Ember az emberek között című fejezetében a két világháború közti viszonyokra utalva a következőket írja: „Ha úgy kezdjük el, mint a magyarok, úgy is végezzük, amitől gyakorta félek, mert azok, akik kulturális életünkben így vagy úgy szerepet játszanak, túlságosan híjával vannak a szükséges felkészültségnek, s még nem képesek megérteni: nem lehet érdeke a román népnek, hogy Nagy Románia földjén csak a román kultúra bontakozhasson ki teljes szabadságában.”

S amit Slavici a két világháború közti viszonyokról megállapít, ma sajnos fokozottan érvényes. A Ceaușescu-diktatúra bukását követően a román demokrácia kibontakozását a nemzeti gondolat és az individuális-kollektív emberi jogok pusztító ellentmondása hiúsítja meg. S ez az ellentmondás az ország demokratizálódásának elháríthatatlan akadálya, legalábbis egyelőre.

A nemzetiségi kérdés álproblémává való nyilvánítása mögött is csupán a magyar etnikum fokozatos visszaszorításának (talán öntudatlan) szándéka rejtőzhet. (Még akkor is, ha a Polgári Szövetség szóvivőinek említett sajtókonferenciája elsősorban a Vatra és a Romania Mare című lap által manipulált román közvélemény „megnyugtató” célja volt.) Mert a Vatra agresszív és primitív módszereinek elutasítása önmagában még korántsem jelent demokratikus szándékokat. Nyilvánvaló: a Vatra módszerei csupán a magyarok ellenállását fokozhatják, s a román nemzeti törekvéseket kompromittálhatják a külföld előtt.

Egyvalamit a hatalmon lévők és az ellenzékiek kimondatlan konszenzusban vallanak (illetve ami lényegileg ugyanaz, nem utasítanak el): perspektivikusan mindennemű nemzetiségi autonómia az állam „széteséséhez” vezet. A románságnak joga van a nemzeti egységhez, a magyarságnak nincs. Hogy miért? Ezt a kérdést egy becsületes román soha nem teheti fel, mert az már önmagában is a román nemzeti eszme elárulása! Aki ilyeneket kérdez, azt le kell lőni, mint a veszett kutyát! (Lásd Marosvásárhely diktátorának, Judea ezredesnek Enache asszonyhoz intézett szavait: „Ön halált érdemelne!”) Az úgynevezett kontinuitás-elmélet legfőbb ideológiai funkciója éppen az, hogy a kérdést „logikailag” is értelmetlenné tegye. A magyarok ugyanis az 1000 évvel korábbi román őslakosság kiirtása, elmagyarosítása ezeréves fasizmus révén valósították meg nemzeti egységüket, következésként *ennek a nemzeti egységnek bármely formája emberellenes!*

Úgy tűnik, a mai román értelmiség az öreg Kossuth múlt századi egyetemességétől igencsak messze áll.

A száz évvel ezelőtti és mai helyzet azonban *merőben eltérő*. Az elmúlt száz év alatt az európai demokrácia alapvetően átalakult. A totális diktatúrák és a két világháború iszonyú pusztításai sok olyan demokratikus alapelv lényegét tették világossá, melyeknek valóságos tartalma száz évvel ezelőtt aligha lehetett több *sejtésnél*.

A nemzeti kizárólagosság pusztító téveszméjéből kilábaló és mind eltökéltebben egységesülő Európa árnyékában egy - a száz évvel ezelőtti magyarnál is agresszívabb - téveszmét hajszolni nemcsak komikus, de mélységesen tragikus is. Annál is inkább, mivel a románság ma már a legkisebb kockázat nélkül ismerhetné el a nemzetiségek etnikai-kulturális autonómiáját, hiszen ez az autonómia az Egyesült Európában már nem jelenthetné a román nemzet egységének megbontását, ami a múlt századi magyarság számára közletről sem volt így! Egy ilyen Európában a románok és a magyarok nemzeti egysége már nem zárhatná ki egymást! Volt idő, amikor ezt a gondolatot a románok éppúgy képesek voltak megérteni, sőt (nyilván az akkori történelmi kényszer hatása alatt) elfogadni, mint mi ma. Ion Ghica Bălcescuhoz címzett 1848 júniusi levelében például a következőket írta: „Nem akarunk elszakadni az illető államoktól, de nemzeti egységet akarunk”. (Ion Ghica: *Opere*, 4. kötet), hogy aztán a századelőn (nyugat-európai segédlettel) a románságot is a nemzeti kizárólagosság gondolata kerítse hatalmába.

Vajon szükségszerű-e, hogy a tisztességes, kölcsönösen előnyös történelmi megoldásokért csupán a legyőzöttek, az esélytelenek, a gyengébbek lelkesedhessenek, s a győztesek, az esélyesebbek és hatalmasabbak csupán az egyoldalú megoldásokat, az erőszak stratégiáit vélhessék elfogadhatónak? Európa példája azt látszik bizonyítani, hogy nem az!

A románságnak is föl kellene ismernie, hogy Románia nem egyetlen nemzetiség, hanem a területén élő *összes nemzetiségek*, azaz egy nemzetiségek fölött álló *közösség* tulajdona, hogy a szuverén románságnak - túlsúlya dacára - ugyanúgy alá kell rendelnie sajátos érdekeit ennek a *közösségnek*, ahogyan azt ő a magyaroktól, a németektől, a zsidóktól, a cigányoktól megköveteli, s ahogy azt Európa szuverén államai teszik. Ebben állna a nemzetiségek valódi egyenjogúsítása, s a lojalitás fogalmának minden nemzetiség számára elfogadható definíciója.

A nemzeti gondolat paradoxona nem logikai konstrukció, bár épp a nyugatias politológiai gondolkodás román és magyar „pragmatikusai” szeretnék azzá minősíteni (lásd: a budapesti román-magyar értelmiségi találkozó „konszenzusát”), hanem napi politikai valóság. S ha az adott paradoxon feloldása „utópia”, akkor minálunk csupán az „utópiáknak” lehet történelmi esélyük.

De vajon a románságnak is a magyar 48-hoz hasonló történelmi kataklizmára lesz-e szüksége, hogy a román Kossuth Lajosok kitörhessenek a bűvös körből?

Bárhogyan legyen is, félő, hogy Európába valóban nem Budapesten, hanem (a francia sajtó egykori - Ubü királyt Ceaușescuval társító szójátékát felelevenítve) még mindig Übükaresten át vezet az út.

* A tanulmányt a Sepsiszentgyörgyön megjelenő testvérnapunk, az Európai Idő című független emberjogi-kisebbségvédelmi és kritikai hetilap 1991. évi 5. számából vettük át. A lapban közölt fontos kisebbségi tárgyú írásokról következő számunkban adunk ismertetést.

BÉLA BÍRÓ

THE KOSSUTH-PARADOX

Recalling the conceptions associated with the state's relationship to its national minorities, the author points to some contradictions underlying the historical changes of positions in that relationship, and also points out that the related attitudes arise from a mechanical handling of the problem. This is reflected by the often meaningless distinction between the individual and

the collective rights, and also by the fact that a minority which became a majority nation, having come to power, would perceive the problem in the same way as the former majority which it had fought against. This paradoxical problem is documented by the author through one example of the common past of Romanians and Hungarians. Forced to go into exile, Lajos Kossuth, one-time governor of Hungary, was aware of the rightfulness of the demands of the Romanian nationals in Transylvania concerning their national rights; nevertheless he was initially inclined to think that granting the rights would lead to the disruption of the Hungarian nation. At the end of his career, he came to recognize that national minorities might effectively contribute to the development of society, and that the existing contradictions might be eliminated of a confederal basis. It is all the more to be regretted, however, that today precisely the Romanian intellectuals are not too much inclined to recognize the necessity of the full equality of rights.